

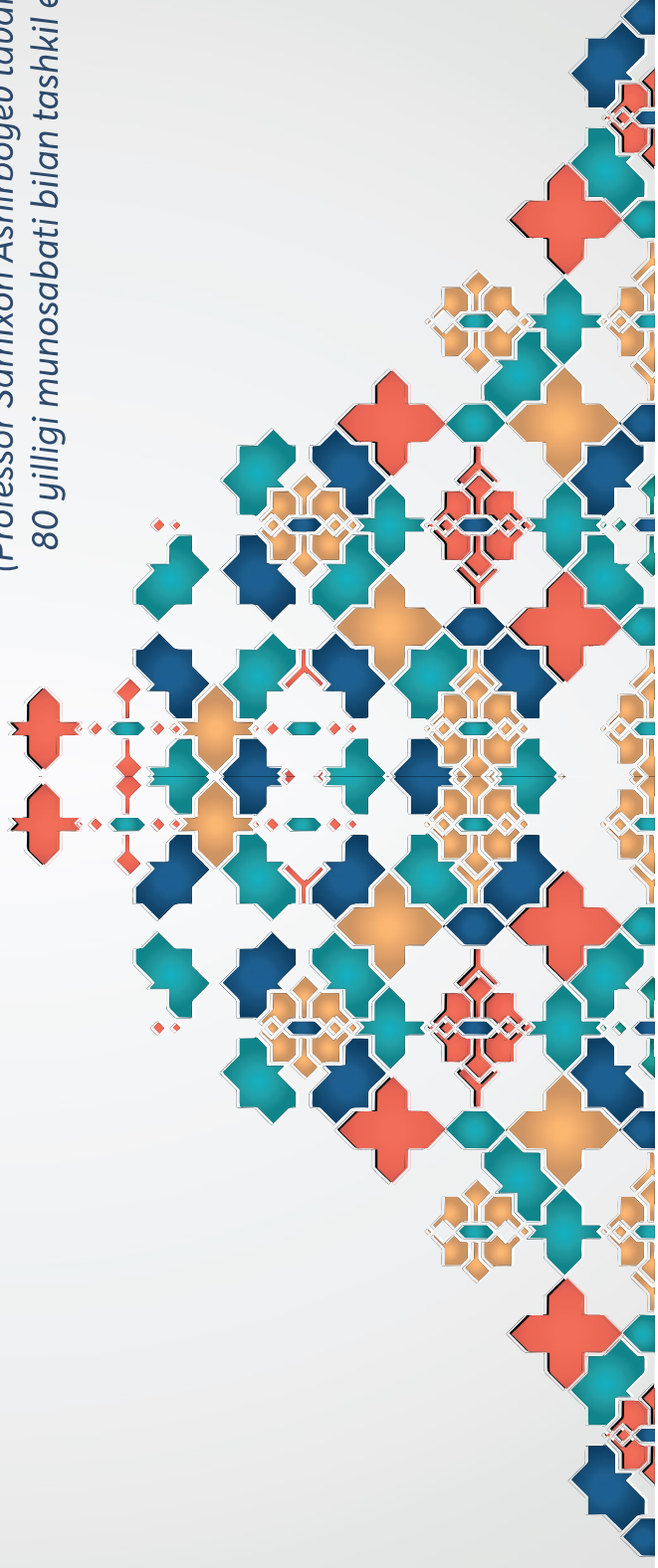

“O‘ZBEK FOLKLORI VA SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA, YANGICHA YONDASHUV”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari

2026-yil 23-may

*(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining
80 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan)*

“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
/ Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – Toshkent, 2026. bet.

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Normurodova N.Z. filologiya fanlari doktori, professor;
Jabborov N.A. filologiya fanlari doktori, professor;
Ashirboyev S. filologiya fanlari doktori, professor;
Tilavov A.X. filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Xidraliyeva Z.R. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Aliqulova H.Q. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi;
Turdialiyev A.X. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Alimardanov E.I. filol.fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), kattao‘qituvchi;
Qodirov U.A., katta o‘qituvchi.

Ushbu to‘plamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2026-yil 23-mayda o‘tkazilgan **“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari hamda filologiya fanlari doktori, professor Samixon Ashirboyevning tabarruk yoshi munosabati bilan yo‘llangan tabriklar o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabalari, shuningdek, keng o‘quvchilar ommasi foydalanishlari mumkin. Maqolalar sifati, mazmuni va haqiqiyliги uchun muallifning o‘zi javobgar hisoblanadi.

	O‘zbek va qozoq tillaridagi “Go‘ro‘g‘li” turkumi dostonlarida qo‘llanilgan qarindoshlik ma‘nosini ifodalovchi so‘zlar.	
15	Mohinur USMONOVA, O‘zbek va qozoq xalq ertaklaridagi turg‘un birikmalarning qiyosiy tahlili	541
16	Hayotxon SALAYEVA, Gurlan (Xorazm) shevasida polizchilikka oid xalq leksikasi xususida	544
17	Mufassal PARDAYEVA, Go‘ro‘g‘li turkum dostonlarining dastlabki variantlarida Ahmad Sardor obrazi	547
18	Серик ТУРПАНАЛИЕВ, Қабдеш жұмаділов прозасындағы төл тілдің көркемдік сипаты	551
19	Amina DEHQONOVA, O‘zbek va nemis ertaklarida xalqona an‘analar	554
20	Dilrabo KOMILOVA, Yangibozor (Xorazm) shevasidagi kiyim-kechak savdo-sotig‘ida ishlatiladigan so‘zlar	558
21	Mohinabonu YUNUSOVA, Toshkent viloyati uyg‘ur shevalarining ayrim leksik xususiyatlari	561
22	Marjona MUSULMONOVA, Boysun tumani bog‘dorchilik leksikasi	565
23	Barchinoy TOSHPO‘LATOVA, Samarqand bolalar folklorining janrlar tarkibi	565
24	Moxlaroyim NAZAROVA, Halima Xudoyberdiyeva she‘riyatida etnografik folklorizmlarning badiiy-estetik talqini	574
25	Fotima KOMILOVA, O‘zbek-turk qarg‘ishlarning mifopoetik talqini	576
26	Shohsanam NOMAZOVA, Dostonlarda obrazlar tizimi masalasi va “Sanamgul” dostonidagi obrazlar	580
27	Muhtarama MAMITOVA, Oila mavzusi bilan bog‘liq ayrim o‘zbek va turk maqollarining tipologik tahlili	583
28	Lobar QULDASHEVA, Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodidan foydalanishning pedagogik ahamiyati	587
29	Sunbula HABIBULLAYEVA, “Shirin va Shakar” dostonida fonetik dialektizmlarning o‘rni (qo‘llanishi)	590
30	Nilufar TURG‘UNOVA, Sirdaryo viloyatidagi Andijon shevalarining fonetik morfologik xususiyatlari	594
31	Sarvinov RAXIMOVA, G‘ijduvon sandiqsozlik so‘zlari	597
32	Aziza ELMIRZAYEVA, Usmon azim lirikasida folklor va badiiy ko‘chim uyg‘unligi	599
33	Diyora NE‘MATOVA, Folklorida til va leksika masalasi: lingvofolkloristik tadqiqotlar tarixi, nazariy asoslari va zamonaviy yondashuvlar	605
34	Hanifa XODJIYEVA, Mavsumiy marosimlar tasnifi	611
35	Husniddin AZIMJONOV, Tarixiy haqiqat va badiiy talqin uyg‘unligida bilga xoqon obrazi	614
36	Sitora O‘KTAMOVA, Hajv tushunchasining etimologiyasi va falsafiy-estetik mohiyati	617

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI TARBIYALASHDA XALQ OG'ZAKI
IJODIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI**

**THE PEDAGOGICAL IMPORTANCE OF USING FOLK ORAL LITERATURE IN
EDUCATING PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

Lobar QULDASHEVA,

Toshkent kimyo xalqaro universiteti magistranti

10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/KQYO2794

Annotation. *Forming the spiritual worldview of primary school students by improving their literacy is one of the main pedagogical problems. In particular, the development of national thinking based on examples of folk oral creativity requires important methodological research. These issues are studied and analyzed in the article.*

Key words: *elementary school age, education, psychology, thinking, proverb, riddle, narrative, fairy tale, literacy.*

Boshlang'ich sinf o'quvchilari odatda 6-10 yosh oralig'idagi bolalarni qamrab oladi. Bu davr psixologiyada "kichik maktab yoshi" deb ataladi. Ushbu bosqichda bolaning bilish faoliyati faol rivojlanadi, o'quv faoliyati yetakchi faoliyat turiga aylanadi. Bolalar maktabga kirishi bilan ular uchun yangi ijtimoiy muhit, yangi talablar va yangi mas'uliyat paydo bo'ladi. Bu esa ularning psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy psixologik xususiyatlaridan biri – ularning tafakkuri konkret-obrazli xarakterga ega bo'lishidir. Bu yoshdagi o'quvchilar abstrakt tushunchalardan ko'ra obrazli, ya'ni tasviriy va hayotiy misollar orqali bilimni osonroq qabul qiladilar. Shu sababli o'qish savodxonligi darslarida ertak, hikoya, maqol va topishmoq kabi obrazli materiallardan foydalanish o'quvchilarning bilimni samarali o'zlashtirishiga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida e'tibor (diqqat)ning barqarorligi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Ular uzoq vaqt davomida bir xil faoliyat bilan shug'ullanishga qiynaladilar. Shu bois o'qish savodxonligi darslarida faoliyat turlarini tez-tez almashtirib turish, interfaol metodlardan foydalanish zarur. Masalan, matnni o'qish, muhokama qilish, rollarga bo'lib o'qish, sahnalashtirish kabi faoliyatlar o'quvchilarning diqqatini saqlab turishga yordam beradi. Xotira jarayoni ham boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu yoshdagi bolalarda ko'proq mexanik xotira ustunlik qiladi, ya'ni ular ma'lumotni takrorlash orqali eslab qoladilar. Biroq asta-sekin mantiqiy xotira ham rivojlana boshlaydi. O'qish savodxonligi darslarida mazmunli matnlar, ertak va hikoyalar orqali ishlash o'quvchilarda mantiqiy xotirani rivojlantirishga xizmat qiladi. Tasavvur va fantaziya boshlang'ich sinf o'quvchilarida juda kuchli rivojlangan bo'ladi. Bolalar ertak va hikoyalarni o'qish jarayonida o'z tasavvurlarida turli obrazlar yaratadilar. Bu esa ularning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu sababli o'qish savodxonligi darslarida xalq og'zaki ijodi namunalariidan foydalanish o'quvchilarning tasavvurini kengaytirish va kreativ tafakkurini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

O'qish savodxonligi darslarida ertak va hikoyalardan foydalanish o'quvchilarda darsga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Nutq rivoji boshlang'ich sinf o'quvchilarida faol kechadi. O'qish savodxonligi darslari bu jarayonning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Matn bilan ishlash, savollarga javob berish, hikoya qilish orqali o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqi rivojlanadi. Xalq og'zaki ijodi namunalariidan foydalanish esa bu jarayonni yanada samarali qiladi.

O'qish jarayoniga yosh va psixologik xususiyatlarning ta'siri juda katta. Agar o'qituvchi o'quvchilarning yoshiga mos metodlarni tanlasa, ta'lim samaradorligi oshadi. Aks holda, o'quvchilar materialni qabul qilishda qiyinchilikka duch keladilar.

Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qish savodxonligi darslarini tashkil etish zarur. Bu jarayonda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish lozim:

- obrazli materiallardan foydalanish;
- interfaol metodlarni qo'llash;
- o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish;
- hissiy muhitni yaratish;
- individual yondashuvni ta'minlash.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari o'qish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu xususiyatlarni hisobga olgan holda tashkil etilgan o'qish savodxonligi darslari o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining rivojlanishida faqat ichki psixologik xususiyatlar emas, balki tashqi ijtimoiy-pedagogik omillar ham muhim rol o'ynaydi. Bu omillar o'qish jarayonining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jumladan, oila muhiti, maktabdagi pedagogik sharoit, o'qituvchining shaxsiyati va qo'llanilayotgan metodlar o'quvchilarning bilim olish faoliyatini shakllantiradi. Avvalo, oila muhiti o'quvchining o'qishga bo'lgan munosabatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ota-onaning kitobga, o'qishga bo'lgan ijobiy munosabati bolaga ham o'tadi. Agar bola oilada ertak tinglab, kitob o'qib ulg'aysa, u maktabdagi o'qish savodxonligi darslariga ham katta qiziqish bilan yondashadi. Shu bois boshlang'ich ta'limda o'qish jarayonini tashkil etishda oilaviy muhitni ham hisobga olish muhimdir. Ikkinchi muhim omil – o'qituvchining pedagogik mahoratidir. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, psixolog va tashkilotchi sifatida faoliyat yuritadi. O'qituvchi o'quvchilarning yosh xususiyatlarini chuqur bilishi, ularga mos metodlarni tanlashi zarur. Ayniqsa, o'qish savodxonligi darslarida o'qituvchining ifodali o'qishi, mimika va intonatsiyadan foydalanishi o'quvchilarning matnga qiziqishini oshiradi.

Xalq og'zaki ijodi namunalarining o'qish jarayonidagi ahamiyati shundaki, ular o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos, qiziqarli va obrazli bo'ladi. Ertaklar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi, maqollar ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi, topishmoqlar esa muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, bunday materiallar o'quvchilarning nutqini boyitadi, lug'at boyligini oshiradi va o'qish jarayonini jonlantiradi. O'qish ko'nikmalarining bosqichma-bosqich shakllanishi boshlang'ich ta'lim jarayonining asosiy mazmunini tashkil etadi. Ushbu jarayonda xalq og'zaki ijodi namunalaridan samarali foydalanish o'quvchilarning o'qish malakasini rivojlantirish, ularning tafakkurini kengaytirish va nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Boshlang'ich sinflarda xalq og'zaki ijodidan foydalanish samaradorligini yanada aniqroq ko'rsatish uchun uni amaliy misollar asosida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Quyida 4-sinf "O'qish savodxonligi" darsligining 4-qismi misolida pedagogik omillarning qo'llanilishi ko'rib chiqiladi.

Dars mavzusi (namuna): "O'tmishdan ertaklar" mavzusi asosida o'qish savodxonligi darsi. **1. Didaktik omil asosida qo'llanish.** "O'tmishdan ertaklar" mavzusi 4-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos holda tanlangan. Ushbu ertaklar sodda, mazmunan boy va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarning idrok darajasiga mos keladi. Natijada o'quvchilar matnni anglash bilan birga uning mazmunini tahlil qilishga ham o'rganadi.

2. Psixologik omil asosida qo'llanish. O'qituvchi ertakni ifodali o'qib beradi va o'quvchilardan voqealarni tasavvur qilishni so'raydi. Bu jarayonda o'quvchilarning obrazli tafakkuri, xotirasi va hissiy qabul qilish qobiliyati rivojlanadi. Ular o'tmish voqealarini tasavvur qilish orqali tarixiy ongini shakllantiradi.

3. Motivatsion omil asosida qo'llanish. Dars boshida savol beriladi: "Nega bu ertaklar "o'tmishdan" deb nomlangan deb o'ylaysiz?" Bu savol o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va ularni faol fikrlashga undaydi.

4. Kommunikativ omil asosida qo'llanish. O'quvchilar ertakni qismlarga bo'lib o'qiydi va o'z so'zlari bilan qayta hikoya qiladi. Bu orqali ularning nutqi, fikrni izchil bayon qilish va muloqot ko'nikmalari rivojlanadi.

5. Tarbiyaviy omil asosida qo'llanish. Savol: "Ertakdagi qahramon qanday fazilatlar bilan ajralib turadi?" orqali o'quvchilarda halollik, jasorat, donolik va vatanparvarlik kabi fazilatlar shakllanadi.

6. Innovatsion omil asosida qo'llanish. Topshiriq: "Ertak qahramonining xususiyatlarini klaster (mind map) usulida ifodalang." Bu usul o'quvchilarning mantiqiy va tizimli fikrlashini rivojlantiradi.

7. Integrativ omil asosida qo'llanish. Topshiriq: "Ertakdan bir sahnani rasmga chizing va izoh yozing." Bu orqali o'qish savodxonligi darsi tasviriy san'at bilan integratsiya qilinadi va o'quvchilarning ijodiy qobiliyati rivojlanadi.

8. Metodik omil asosida qo'llanish. Dars yakunida savol beriladi: "Agar siz ertak qahramoni o'rnida bo'lganingizda qanday yo'l tutgan bo'lardingiz?" Bu savol o'quvchilarning mustaqil fikrlashini va xulosa chiqarish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Yuqoridagi nazariy va amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qish savodxonligi darslarida xalq og'zaki ijodidan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarini har tomonlama rivojlantirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Xalq og'zaki ijodi o'zining mazmunan boyligi, obrazlilik va tarbiyaviy yo'nalganligi bilan o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga to'liq mos keladi hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, o'qish savodxonligi darslarida xalq og'zaki ijodidan foydalanishning pedagogik omillari kompleks xarakterga ega bo'lib, ular didaktik, psixologik, motivatsion, kommunikativ, tarbiyaviy, innovatsion va metodik jihatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu omillarning o'zaro uyg'unlashuvi o'quvchilarning o'qish malakasini shakllantirish, nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish, mantiqiy va ijodiy tafakkurini kengaytirish hamda ma'naviy-axloqiy sifatlarini mustahkamlashga imkon yaratadi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol o'quv subyektiga aylantiradi va mustaqil fikrlashga undaydi. Ayniqsa, ertak, maqol va topishmoqlar asosida tashkil etilgan interfaol va innovatsion metodlar o'quvchilarning bilimni chuqur o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Amaliy tahlillar natijasi shuni ko'rsatadiki, o'qish savodxonligi darslarida xalq og'zaki ijodidan foydalanish pedagogik omillarni tizimli va maqsadli qo'llash orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Bu esa boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning shaxsiy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Shu bois, o'qish savodxonligi darslarida xalq og'zaki ijodidan foydalanishni ilmiy asosda tashkil etish, uni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish hamda o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos holda qo'llash boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Raximova G. Ertaklar orqali shaxs rivoji. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 150 b.
2. Tursunova M. Boshlang'ich ta'limda innovatsion metodlar. – Toshkent: Ilm ziyo, 2022. – 190 b.
3. Usmonov S. Zamonaviy ta'limda STEAM yondashuvi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024. – 160 b.
4. Xolmatov B. Kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 170 b.
5. Yo'ldoshev Sh. Boshlang'ich ta'limda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. – 176 b.
6. Зимняя И.А. Компетентностный подход в образовании. – М.: Академия, 2020. – 256 с.